

Janinos Degutytės žemės patirtis

GIEDRĖ ŠMITIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Remiantis poetės Janinos Degutytės 1972–1989 metų laiškais, straipsnyje fenomenologiškai aprašoma jos žemės patirtis. Iš miesto kilusi poetė patenka į sodybą, pirminį žemdirbiškos kultūros centrą, ir atpažįsta ją kaip vietą, labiausiai jai tinkamą gyventi, kaip vietą, kurioje jai gera ir ramu. Vietos tikimą jai parodo jautrus ir fiziškai silpnas jos kūnas, kuris čia atgauna jėgas.

Gyvenimas sodyboje – tai buvimas ant žemės, o kartu ir buvimas ore. Žemės patirtis išskleidžiama keliais būdais – augalų auginimu, žemės duodamo maisto valgymu, vaikščiojimu. Visi šie būdai formuoja ir performuoja kūną, jautimus ir žinojimą.

Straipsnyje taip pat keliamas klausimas, ar tokia savaimė žemės patirtis galėtų būti suvokta kaip žemdirbiškos tradicijos atliepinys.

RAKTAŽODŽIAI: buvimas ant žemės, buvimas ore, vaikščiojimas, augalų auginimas, jutiminis tradicijos pagrindas.

ĮVADAS

Šiame straipsnyje kalbama apie poetės Janinos Degutytės laiškuose aptinkamą žemės patirtį – augalų auginimą, jų valgymą, vaikščiojimą, apimlų žemės ir dangaus jausmą. Į šią lyg paprastą kasdienybę dėmesį atkreipia pačios poetės jai suteikiama egzistencinė vertė – tapatumas jai ir jos savumo jausmas.

Tyrimo šaltinis – apie 1400 laiškų¹; pusė jų rašyti Degutytės, pusė – jos bičiulių. Tai kasdienių reikalų ir nuotaikų kupinas susirašinėjimas su artimiausiais gyvenimo žmonėmis². Tyrimo šaltinį papildė kontekstiniai lauko tyrimai – pokalbiai su

1 Didesnė dalis šių laiškų saugoma Maironio lietuvių literatūros muziejuje (santrumpa – MLLM). Juos cituojant pažymima rašymo data ir muziejaus suteiktas numeris. Visi kiti buvo surinkti Aistei Birgerei, Žanai Jurgitai Raškevičiūtei ir Giedrei Šmitienei vykdant šių laiškų tyrimą ir yra laikinai jų saugomi. Pastaruosius cituojant nurodoma tik laiško data.

Cituoiant laiškus išlaikoma originali rašyba; laužtiniuose skliaustuose – straipsnio autorės paaiškinimai; citatose kursyvu išskirta, jei nenurodyta kitaip, straipsnio autorės.

2 Straipsnyje remiamasi susirašinėjimu su šešiais adresatais: motina Janina Bedarfaite-Degutiene, pusseserė Lilijana Bedarfaite-Žukauskiene, studijų draugėmis Danute Venclovaite, Adele Kizlaityte, bičiule dailininke Brone Jacevičiūte-Jėčiūte, kaimyne gydytoja Lena Rapaliene.

adresatais, veiksmo vietų pažinimas. Degutytės laišškai sudaro retą galimybę sekti *kasdienius sąmonės judesius*, matyti, kas ir kaip žmogaus patirtyje vyksta, klostosi, ir apie tai kalbėti.

Kasdieniai poetės, kultūros žmogaus, laišškai plečia antropologinių šaltinių lauką, o kartu jiems taikoma fenomenologinė antropologinė prieiga leidžia naujai grįžti prie tostančių dvidešimto amžiaus literatūros autorių.

Aprašomas žemės patyrimo reiškinyš čia atskleidžiamas kaip sau pakankamas. Jis galėtų patekti į skirtingų tyrimų kontekstus – žmogaus ekologijos, žemės terapijos ir pan., tačiau straipsnyje yra pasitelkiamas tradicijos sąvokos permąstymui. Jei žemė yra vienas esminių mūsų tradicinės kultūros sandų, jei mūsų jausenos ir laikysenos daugiausia yra formuotos žemdirbių kultūros, ar Degutytės laiškuose aptinkama žemės patirtį galima suprasti kaip pasikartojimą, atliepimą, tradiciją. Ir apskritai, ar jutiminė patirtis gali būti matoma kaip tradicijos sandas³.

Bronė Jacevičiūtė–Jėčiūtė. Mazgeliškių eskizas⁴

-
- 3 Šis darbas iš dalies tęsia straipsnyje „Takios tradicijos samprata“ pradėtus tradicijos sąvokos permąstymus (Šmitienė 2011).
 - 4 Dailininkė mėgo piešti Mazgeliškius. Tapybos darbai šia tema sudėti į knygą „Tapytoja Bronislava Jacevičiūtė–Jėčiūtė. Tėviškė“ (Gaškienė (par.) 2016). Išlikę Mazgeliškių eskizai ir piešiniai saugomi Kupiškio etnografiniame muziejuje. Straipsnyje skelbiami trys iš jų, norint parodyti ne tik jų dokumentuojančią reikšmę, bet ir jutiminio, jausminio santykio su šia vieta variavimą.

MAZGELIŠKIAI. TINKAMA GYVENTI VIETA

Degutytė nėra viena iš daugybės lietuvių rašytojų, kilusių iš kaimo. Ji gimusi pramoniniame Kauno rajone, Šančiuose, jo pakilimo laiku – 1928 metais. Šančiai buvo, galima sakyti, lenkakalbis rajonas, o Degutytės vaikystėje – ir daugiakalbis, daugiakultūris. Suskaičiuojama vienuolika tuo metu vartotų kalbų, susijusių su pažangiu ir intensyviu pramonės vystymusi. Taigi kalbėsime apie žmogų, kilusį ne tik iš miesto, bet dar ir iš klestinčios pramoninės jo dalies.

Kitas nuolat iškilsiantis dalykas – tai visą gyvenimą silpna Degutytės sveikata. Dėl turėto širdies reumato komplikacijų šaltąjį metų laiką jai dažnai tekdavo tiesiog pragulėti. Viena vertus, sveikata apibrėžia žmogaus galimybes, kita vertus, matome išskirtinį silpnesnio kūno jautrumą aplinkai, orui. Akis nėra tokia jautri, kad pastebėtų reljefo kilimus ir leidimuisi, jaučiamus silpnos širdies žmogaus. Silpnas kūnas čia pasirodo kaip išskirtinio jautrumo kūnas.

Būdama apie keturiasdešimties, išleidusi jau ne vieną poezijos rinkinį, turėdama savo atskirą butą Vilniuje, Antakalnyje, Degutytė pateko į tapytojos Bronės Jacevičiūtės-Jėčiūtės gimtinę Mazgeliškiuose, Kupiškio rajone. Jacevičiūtės-Jėčiūtės, artimos Degutytės bičiulės, tėvai iš sodybos buvo pasitraukę bėgdami nuo tremties ir palikę ją buvusiam samdiniui, sakydami: „Kol gyvinsi, iš šitų namų neik.“⁵ Viename didelio namo gale gyveno šie įleisti žmonės, o kitas buvo tuščias, vasaromis į jį grįždavo senasis šeimnininkas. Sodybos būta išskirtinės – tai buvęs grafienės palivarkas, vėliau Jacevičiūtės-Jėčiūtės tėvų pažangiai plėtotas ūkis. Degutytė su Jacevičiūte-Jėčiūte draugavo nuo 1959 metų. Bičiulės mėgdavo pasivažinėti po Lietuvą. Lankydamos pažįstamų gimtines, apsukdavo nemažus ratus, tad, aišku, ir Mazgeliškiuose lankėsi ne kartą, bet laiškuose, regis, jokių įspūdžių neišlikę. 1972 metais, dar nesibaigus žiemai, Degutytė rašo motinai, kad Mazgeliškiuose įvesta elektra – bus ir virti lengviau, ir paskaityti vakare bus galima, – ir iš anksto planuoja pavasarį ilgiau juose pabūti (1972.II.7).

Taigi 1972 metais Degutytė atvyksta į šią pusiau negyvenamą sodybą. Nori pasilikti ir pasilieka joje iš pradžių su Audriuku⁶, vėliau viena. Iš šio galbūt pirmo ilgo pasilikimo Mazgeliškiuose išlikęs pluoštas Degutytės laiškų Jacevičiūtei-Jėčiūtei. Nuo to laiko Mazgeliškiai nuolat minimi. Užsimezga jos ir šitos vietos ryšys, nenusilpstantis beveik dvidešimt metų, iki pat jos gyvenimo pabaigos. Jai ši vieta pasirodo tinkama gyventi, nes ji čia gerai jaučiasi. Jos jautrus kūnas, įtempti nervai suveikia kaip lakmuso popierėlis. Su šia sodyba ilgainiui niekas nebegali lygintis, net Krymas, kurio klimatas Degutytės kūnui buvo kur kas palankesnis.

5 G. Šmitienės ir J. Ž. Raškevičiūtės pokalbis su Elžbietos ir Juozo Jėčių kaimyne Janina Nedveckiene, 2009.VIII.21.

6 Kartu su Degutyte sodyboje gyvenęs bičiulių Lenos ir Juozo Rapalių vaikas. Poetė jį globojo, kol tėvai buvo išvykę į kelionę.

Sodyba, kaip rašo Viktorija Daujotytė, yra aiškus prigimtosios kultūros centras, tai „vieta džiaugtis, kad visa, kas žmogui yra, yra juntama, patiriama“ (Daujotytė 2013a: 3). Aštuntas dešimtmetis buvo laikas, kai Lietuva dar anaip tol neaplūdo į sodybas. O ir patys Mazgeliškiai buvo sunkiai įžengiami – „žolė iki juosmens, eglaitės <...> susipynusios, visur tokia laukiniška gamta“⁷.

Būdama reiklaus ir gana kritiško charakterio, šitai vietai Degutyte neturi reikalavimų. Jos sąmonė tarsi persijungia į kitą – *nevertinantį* (ar *nuskirtinantį*) režimą (plg. Šmitienė 2017: 72–76; Rėklaitytė–Krauskienė 2017: 109–124). Jokie nesklandumai jos santykio nekeičia, nepaisant jos fizinio jautrumo drėgniems orams. Ar lyja, ar vėjas pučia kiaurai, emocinis laiško ritmas nesikeičia: „Lyja kasdien. <...> Kai tik prašvinta, tuoj bėgu į lauką“ (1987.V.28); „Šiandien toks beprotiškas vėjas, vakar visą dieną lašeno – nulynojo. Bet taip gražu aplinkui, kad net miegoti negali iš to gražumo“ ([1978?], MLLM 49729). Rugsėjo ir spalio mėnesiais rašytuose laiškuose kartoja gailėtis, kad jau tuoj reikės išvažiuoti.

Degutyte stengiasi čia praleisti visą galimą laiką nuo gegužės iki spalio, ir kuo silpniau jaučiasi, tuo labiau ten veržiasi. Važiuoja į kaimą nulsėpdama pakilusią temperatūrą, nes kitaip – neveš (1986.IX.23). Važiuoja tarp dializių. Ir tik čia, Mazgeliškiuose, ji atsigaua.

AUGALŲ AUGINIMAS

Minėtais 1972 metais, vos pasilikusi kiek ilgiau Mazgeliškiuose, Degutyte rašo, kad iš žemės lenda jos pasėtos „kvietkos“. Vadinasi, vos atvykusi į sodybą ji beria sėklas į žemę ir laukia daigų. Suvokiant tai, kad Mazgeliškiai nėra jos namai, net nėra vieta, kurioje ketintų praleisti visą vasarą, toks staigus „kišimasis“ į žemę yra kiek netikėtas. Tam reikia stipraus savaime prasiveržiančio poreikio, o kartu – ir tam tikro smalsumo. Neilgai trukus jos laiškuose atsiranda naujas motyvas – daržas, daržas, daržas. Matome, kad, vos radusi šitą vietą, Degutyte suleidžia rankas į žemę. Augalų auginimas vystosi kaip žemės jutimo būdas.

Degutytes daržas laiškuose pasirodo kaip atskiras pasaulis, jos kuriamas, bet kartu ir savarankiškas, visa ko pilnas. Kiekvienas augalas jame turi savo būtį – vienas *išaugo*, kitas *žydi*, trečio *lapai jau dideli*. Ir visi surašomi laiške: yra verti pasakojimo ir *kito* – to, kuriam rašoma – žinojimo ir dėmesio.

Kalafiorai išaugo, <...> agurkai jau žydi, burokų lapai jau dideli, <...> salotų daug, o krapų visai nėra, svogūnų labai mažai pasodinam, tai tik po vieną kitą žalią laiškelių turim (1978.VI.9, MLLM 49699).

7 G. Šmitienės pokalbis su Jėčių anūke R. Gaškiene, 2016.V.12.

Apie 30 pomidorų ir agurkų lysvė, truputėlį pupelių – po 15 dviejų rūšių, salotų pilna, krapų, salierų; petražolės ima dygti, rodos, išlenda ir špinatai, morkos vos-vos nemažai iš žemės (pasėjau šaukštelį, bet dygsta kur-ne-kur). <...> Net keletas braškių Rūtelei ir saldžių pupelių paragauti. Toks mini-daržas ir mini-darželis. <...> Bronė tapo, o aš pasidariau daržininkė. Be galo malonus amatas! (1977.VI.16, MLLM 49727).

Daržas žavus! Jau valgau savo žalumynus – pipirnę, žiem[inij] salierą (ar gelsvę – nežinau, kas tai), visokių svogūnėlių žiemiinių. Kojos netinsta, geriant po 2 į dieną verošpiro (be triampuro), arba Brinaldix – po 1 tabl. Kas 3-ią dieną be verošpirono (1985.V.19).

Degutytės laiškuose daržai pirmą kartą pasirodo, regis, Tauragės laikotarpiu (buvo nuvykusi su darbo paskyrimu). Jie minimi greta kiaulių, suvokiami kaip tam tikra gerovė ir kartu kaip rutina, susijusi su žmonių ribotumu, šykštumu ir pan. „Miestas švarus, padorus, žmonės kažkokie šleikščiai dori, apatiški, susirūpinę tik savo *namu, daržu, pietumis, paršeliais*... Daugybė namukų statosi, visi *vienodi, tvarkingi ir nuobodūs*“ ([1955.X.], MLLM 54415; plg. [1955.IX.], MLLM 54415). Degutytė nepasigroži Tauragės daržais, kurie, galima numanyti, buvo tradiciški, rankomis purenami, kasdien apeinami, tokie, kokie dar ir šiandien veši mažesniuose miesteliuose prie namų.

Vėliau su Jacevičiūte-Jėčiūte Vilniuje, netoli Rokantiškių, turėjo kolektyvinį sodą, bet jis, atrodo, neįgavo didesnės reikšmės, paprastai padalydavo jį dalimis draugams ir draugų draugams⁸. Išties reikšmingi laiškuose pasirodo du žemės plotai – tai puodai su daigais ant palangės ir Mazgeliškiai:

[P]ersodinau visas kvietkas, prisodinau dėžutę svogūnų. <...> Ir jau pasėjau į vazonėlį krapų. Pasirodo, Nastės mama amžinai geria krapų arbatą, o mes sėklų ieškojom!

Gavau iš televizijos 34 rb. Tiek, kiek priderėjo už tuos kelis eilėraščius.

Kai parvažiuosi, jau bus šviežių daržovių mano darže... (1963.III.17, MLLM 49802).

Kas bendra tarp vazonų ir sodybos? Ir viena, ir kita yra po akimis. Matomas kiekvienas daigo judesys. Tarp augalo ir jos atsiranda nuolatinis ryšys. Augalai tokiu būdu sudaro gyvenimo dalį. Gyvenama kartu, išvien. Augalo vertė atsiranda per užmezgamą santykį.

Nors Degutytė vartoja žodį „dirbti“, bet šitas darbas jos niekada nevargina, nesuspina nei su būtinybe, nei su prievarta. Tai ypač juntama, kai palygini su jos bičiulių santykiu. Jacevičiūtė-Jėčiūtė atsiliepia kiek kitaip, jos kalboje girdėti reikiamybė: „plūkėmės abi su daržais, visą žemę paruošti, susodinti.“ O dar kitos bičiulės santykis iš viso priešingas:

.....

⁸ G. Šmitienės ir J. Ž. Raškevičiūtės pokalbis su ilgamete Degutytės bičiule D. Venclovaite, 2009.XI.4.

Mes visi vargstame darže, maudžia raumenis, vos gyvi. O čia dar tokia saulė, nusvilome kaip vėžiai – tik garai kyla. Odekolonu trinamės <...>. Vargas su tuo sodu, jokio džiaugsmo. <...> daug rūpesčių (1985.V.20).

Degutytei darbas darže gražina sveikatą. Pagerėjimą rodo net ir medicininiai tyrimai⁹, kurių darytis ji reguliariai vyksta į Kupiškį (plg. 1981.V.30). Kartais gydytojai pokyčių neranda, bet poetės savijauta gerokai pagerėjusi, ji džiaugiasi: „atvažiuau gegužį į kaimą gulom, o dabar vaikštinėju, pasikrapštau“ (1981, MLLM 49675). Kitąsyk tyrimai skiriasi nedaug, bet subjektyviai, kaip pati rašo, nepalyginamai: „ne taip dūstu, galiu daugiau paeiti“ (1987.VI, MLLM 49769). Maža to, kad aprimsta jos ligos, grįžta jėgos. Žinant bendrą Degutytės sveikatą, kai kurie pasakymai laiškuose skamba taip, tartum jie būtų ne jos:

[D]irbu kasdien kaip jautis (1985.V.25).

Dirbam kaip žvėrys. Miegam kaip užmuštos – nuo 21^{30!} Atrodo, viskas pasėta. Prie namelio abi lysvės sutvarkytos. Jurginai susodinti abiejuose dvaruose. <...> Tik nerandu *pastarnoko* sėklų. Paprašyk Albinos, kad skubiai išsiųstų (1986.V.6; išskirta laiško autorės).

Būdama jau visai silpna, prieš pat prasidedant dializėms rašo:

Smarkiai žengia į priekį inkstų nepakankamumas. Gavau kursą vaistų detoksikacijai – dar liko 5 injekcijos. Reikia ant kojų nuvažiuoti į kaimą – daržas laukia. Vienintelis išganymas! – kaip daug nustoji, nemėgdama žemės darbų. Kai pagalvoju, kaip *krapštysiuos žemėje, liesiu augalus, tai širdis atitirpsta...* (1986.IV.15, MLLM 54445).

Šiose eilutėse atsiskleidžia jos daržininkystės esmė – *krapštytis žemėje, liesti augalus* ir taip *atitirpinti širdį*. Ne krapšto žemę, bet krapštosi žemėje. Pasakoma taip, kad būtų aišku, jog daržininkaudama visa panyra į žemę. Nėra abejonės, kad ravėdami liečiame augalus, bet anaipol ne kiekvienas tai suvokiame ir imamės apie tai kalbėti. Persiėmimas augalais ir žeme lengvina – *atitirpdo* širdį. Žemė, jos purumas, jos keliami daigai patraukia Degutytės dėmesį, ir jai darosi gaila tų, kurie nėra jų patraukiami.

Pažymėtina ir tai, kad Degutytei pasakojant apie daržininkystės nesėkmes, kurios dėl gamtos nenuspėjamumo yra neišvengiamos, kalbos ritmas nesikeičia. Visas išpasakojama su ta pačia energija:

.....
 9 Biocheminiais tyrimais įrodyta, kad iš dirvožemio per odą žmogus gali pasiimti retus, kitais būdais sunkiai prieinamus organizmui reikalingus cheminius darinius. Tad darbas darže gali turėti moksliskai pagrindžiamą tiesioginį poveikį sveikatai ir medicinos tyrimų rodikliams.

Daržas kaip košė, o ir tą patį vištos iškapsto. Pastarnokai, petražolė[s], morkos ir kra-pai – nė negalvoja dygti. Kitkas sudygo. Pasodinau kopūstus visokius, tik raudonųjų negavom Panevėžy. Beje, ir špar[aginės] pupelės nedygsta. Pasėjau, bet, turbūt, supus. Šlapia ir šalta. Gražiuosius moliūgų daigus pasodinau – dabar kaip šmėklos. Du žuvo. Gal tik Tavo darže – prie smėlio – moliūgai šimet augs. Pasėk! <...> Jaučiuosi gerai. Bent išsimiegu (1987.V.28).

Visas šis liūdnokas vaizdas apibendrinamas – „jaučiuosi gerai“. Daržo pasaulis neturi būti produktyvus tam, kad būtų vertingas. Daržovėms leidžiama *galvoti*: dygti ar nedygti.

Kalbėdama apie tai, ką Mazgeliškiuose veikia Jacevičiūtė–Jėčiūtė, Degutytė dažnai pasako ją esant „tarp meškerės ir teptukų“. Iš laiškų atrodo, kad tai, ką viena gauna čiupinėdama augalus, kita – traukdama žuvį. Greta Degutytės daržininkystės pasirodanti Jacevičiūtė–Jėčiūtė žūklė leidžia suprasti, kad yra ne vienas būdas patirti žemę.

DAIGAS. AUGALIŠKAS VEIKIMO BŪDAS

Degutytės rūpinimasis skirtingais daržo darbais pasiskirsto netolygiai. Jai labai svarbu sėti, sodinti, atsodinti ir visaip kaip rūpintis daigais. Net tada, kai vos paeina, sėjimo niekam neperduoda. Tad neatsitiktinai jos bičiulė Jacevičiūtė–Jėčiūtė klausinėjama V. Daujotytės yra pasakiusi: „Labai reikia jai *sodinti, sėti, žiūrėti, kaip dygsta, kaip auga*“ (Daujotytė, Degutytė 1996: 43). Derliaus nuėmimas, kaip matome iš laiškų, Degutytei rūpi kur kas mažiau, ji beveik jame nedalyvauja, dažnai prasitaria ma, kad atvažiavo vienas ar kitas jos pagalbininkas ir viską sutvarkė, nuėmė derlių. Aišku, šiek tiek derlius jai rūpi, bet nebėra to vidinio egzistencinio poreikio daryti pačiai, savomis rankomis.

Poreikis sėti ir laukti daigų atpažįstamas ir iš Vilniaus siųstame laiške:

Užėjau pas pusseserę ir vietoj to, kad pasikalbėtume, atsverė man 2 kg slyvų be eilės (pilna krautuvė žmonių). Maniau, kad koliosis. Bet kaip ten buvo, kad nieks nieko nesakė. Liūdna valgyt gardumyną, kai negaliu Tau duoti. O slyvos gardžios, kaip šviežios.

Du krapiau kai jau išlindo ir 7 petruškytės. Reik manyt, kad kils toliau.

Šiandien priėmiau iš radijo komiteto vieną pilietį su reporteriu. Buvo užrašyta mano kalba bei porą eilėraščių paskaityti. Duos kitą sekmadienį (ne ateinantį) apie 8 val. vakaro laidoj (1963.III.22, MLLM 49813).

Ne mažiau svarbus išlikęs Jacevičiūtė–Jėčiūtės atsakymas. Nesureaguojama nei į slyvas, kuriomis maloniai norima pasidalyti, nei į reporterį ir vakaro laidą, nors bičiulei Degutytės kūryba buvo itin svarbi.

Taip linksma pasidarė, kai pradėjai skaičiuoti, kas išdygo... O sako, kad visas balandis šaltas ir biržely – šalnos. Ką gi mes darysime su augalais? Steigsime oranžeriją dirbtuvėje (1963.III.24, MLLM 65253).

Matome, kaip Degutytė suskaičiuoja kiekvieną išdygusį daigą. Skaičiavimas šiuo atveju atskleidžia ne bendrą sumą ir kiekybę, bet, priešingai, iš jo žinome, kad kiekvienas daigas buvo apžiūrėtas atskirai – ne išdygo *šiek tiek* petražolių, bet išdygo *septynios* „petruškytės“. Daigai vadinami tik mažybiniais vardais. Šiame žvilgsnyje į augalus esama globiančio švelnumo, būdingo labiau moteriai, bet ne tik¹⁰. Vėlesniajame laiške kalbėdama apie savo daržą tikriausiai dėl jo mažumo Degutytė pavadina jį „lėliuku“ (1985.V.25). Augalo ir kūdikio augimas atsiduria vienoje paradigmoje.

Jacevičiūtė–Jėčiūtė pradžiugina veikiausiai ne tiek patys krapai ir petražolės, kiek juntamas jiems ir joms rodomas dėmesys. Du krapai ir septynios petražolės jos laiške išauga į oranžeriją. Kas yra žmogaus sąmonėje, kad daigas ne tik patraukia jo dėmesį, bet dar ir džiugina?

Timas Ingoldas jusliniam erdvės suvokimui skirtame darbe kalbėdamas apie žemdirbystės pradžią pastebi, kad augalų prijaukinimas jaukina patį žmogų, glaudžiai susiedamas jį su žeme (Ingold 2000: 77). Degutytės atvejis rodo, kad tai, kas vyko žmonijos istorijoje, mikrolygmeniu gali kartotis atskirų žmonių gyvenime – auginami augalai žmogui leidžia įsibūti¹¹.

Pirminiai auginimo judesiai – išpurenti, padaryti duobutę, kaip į kokias iščias įdėti, užgaubti – yra globėjiški. Įbėrus sėklą laukiama tikintis, kad daigas iškils. Laiškuose minimi ir antrieji bandymai – atsėjama, atsodinama. Gebėjimas saugoti yra vienas pirminių kultūros judesių (plg. Sverdiolas 1996; Daujotytė 2007). Laukimą galima suprasti kaip vieną iš saugojimo modusų. Jis priklauso lėtai ir pasyviai elgsenai, ypač jei pasyvumą aiškinsime jo pirmine – imlumo reikšme. Tokia elgsena priešinga paplitusiai ekseleracijai su įvairiausiomis intervencijomis. Japonų filosofas Kiyokazu Washida aprašo laukimą kaip pasyvumo meną, kaip įgalinantį savaimingą kitų veikimą (Washida 2009). Greičiausiai laukimas yra esminis ir Elizabeth Hallam

10 Merkelis Račkauskas savo XIX ir XX a. sandūros užrašuose pasakoja apie augalotą, stambaus veido, didelių rankų nekalbų žemaitį, kuris, jei tik važiuodavo pro Kretingą, užsukdavo į grafo Tiškevičiaus šiltnamius. Jis rašo: „Platakis jautėsi čia kaip namie: vedžiojo mus iš vieno skyriaus į kitą, ilgiau sustodamas ten, kur jam labiausiai patiko. <...> stebėjau jo nušvitusį veidą, kada tylėdamas ilgai stovėjo ties kokia gražia gėlyte, išmeigęs į ją akis“ (Račkauskas 2009: 495).

11 Remdamasi Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiais, esu skaičiusi pranešimą, kaip jo praeities ilgesys, duodantis patirčiai nuolatinę dvigubą struktūrą *čia kaip ten* arba *čia kaip ne ten*, smarkiai riboja dabarties jutimą. Dabarties jutimo atrofija mažėja poetui dirbant darže, kur jis augino pomidorus ir *zuchini*. Daržininkaujancio A. Nykos-Niliūno patirties struktūra pasikeičia, jis neišvengamai leidžiasi augalų prijaukinamas prie savo Baltimorės dabarties (Giedrė Šmitienė. “An Emigration in the Tips of Fingers”, in: *The Third Central- and Eastern European O.P.O. Conference on Phenomenology: Subjectivity, Intentionality, Evil: In Memory of Józef Tischner*, Warsaw, 26–28 November, 2004).

ir Timo Ingoldo bandomoje išryškinti skirtyje tarp *gaminimo* ir *auginimo* veiksmų. Autoriai, kvestionuodami auginimo ir gaminimo perskyrą, atskleidžia auginimą kaip bendrą veikimo taktiką (Hallam, Ingold 2014: 6–8, 17–24). Auginama tada, kai persiimama *kito* siūlomu veikimu, kai veikiama klausant ir laukiant, o gaminama, veikiant pagal savo planą, užauginama tai, kas savaime neužaugtų.

Degutytės laišakai leidžia pastebėti *augališką* jos rašymo patirtį. Matom, kad ji labiau eilėraščių laukia, žino, kad bus, nei aktyviai juos kuria: „O paskui eis lapeliai¹²... Jau šmėkščioja galvoje“ (1966.II.10, MLLM 49836); „...lapelių nėra, nes galvą skauda... Nustos! Ir lapeliai vėl atsiras“ ([1966.II.17], MLLM 49800). Eilėraščiai patys klostosi ir pasirodo atėjus laikui: „Parašiau lapelį... Ir dar vaikštosi...“; „Jau pora lapelių parašiau. Du vaikštosi galvoj“ (rašo Jacevičiūtei–Jėčiūtei 1966. II.19, MLLM 40771; [be datos], MLLM 49822). Eilėraštis *vaikštosi*, neįprasta sangražinė forma – vaikšto pats sau, lyg judėtų vietoje. Rašydamas apie žinojimą, kuris atsiranda vaikstant, T. Ingoldas pabrėžia jo augališką būdą, tai žinojimas, kuris nėra sudarytas, bet nuolat augantis, ritmiškas (Ingold 2010: 116). Ir „besivaikščiojantys“ eilėraščiai formuojasi kaip augalai, labiau laukiami nei planuojami.

Bronė Jacevičiūtė–Jėčiūtė. Mazgeliškių eskizas

12 Degutytė rašomus eilėraščius nuosekliai vadina „lapeliais“, pirmiausia žyminčiais užrašymą popieriuje. Šio straipsnio kontekste savaime iškyla ir kita šio žodžio reikšmė. Rašomi lapeliai suartėja su nuolat laiškuose minimais skirtingų augalų lapeliais.

ŽEMĖS VALGYMAS

Degutytės atidumas maistui, jo gaminimui akivaizdus visuose laiškuose. Viena vertus, tam skiriama daug dėmesio rūpinantis sveikata, šis rūpestis dažnai palydimas žodžiu „reikia“, o kartais ir žinia, kaip sunku yra valgyti sergant. Kita vertus, Degutytė buvo puiki kulinarė, tą išmanymą paveldėjusi iš šeimos. Ir mama, ir senelė gerai gamino¹³. Tokiam bendram kontekste Mazgeliškių laišškai išsiskiria sakytum valgymo entuziazmu ir pakilumu, ypač ryškiu tada, kai kalbama apie savo daržo gėrybes:

Jau yra ridikėliai ir šiandien pradėjom salotas. Valio! (1985.V. penkt.).

Salotų pilna, valgau kasdien kaip niekad (1977.VII.4, MLLM 49771).

Daržas mus gražiai išmaitina. Morkų kasdien valgau žalių ir virtų. Šparaginių pupelių dar turiu porai kartų ir brokolių. Moliūgą (kaip pečių!)... (be datos).

Entuziastingo valgymo sąsaja su žeme yra akivaizdi. Ją patvirtina ir tai, kad valgymo pakilumas platesnis nei savas daržas: prie auginamų pipirnių, žieminio saliero, gelsvės patenka ir kiaulpienės, žliūgės, taip pat ir ką tik pamelžtas pienas ar pagauta žuvis. Dar būdama Vilniuje pradeda laukti šios netarpiško valgymo galimybės:

Tikiuosi, iki geg[uzės] 1 ir orai atšils, bent jau sniegas ištirps! Kaime gersiu beržo arbatą, valgysiu dilgėles, žliūges, pienes (1986.IV.15, MLLM 54445).

Yra pasitikima tuo, ką gali paimti iš žemės. Jaučiamas jos *palaikymas*.

Žemės valgyimo metafora kilo bandant suprasti šį laiškuose aptinkamą reiškinį. Ji atskleidžia valgymą kaip dar vieną santykio su žeme galimybę. Žemė – augalų augimo būtinoji sąlyga. Augalai Degutytės poezijoje yra matomi kaip *žemės ženklai*¹⁴, kaip jos reikšimosi būdas. Netarpiškam valgyme, čia pat atsinešant augalus iš daržo ar pasigaunant žuvį iš ežero, dar jaučiamas ryšys su žeme. Biochemikams žinoma, kad augalui atsiskyrus nuo žemės ilgainiui keičiasi jo maistinės savybės ir cheminė sudėtis; psichofizinis Degutytės jautrumas galėjo leisti jai savo kūnu tai patirti.

Antropologo žvilgsnis šiandienos kultūroje gali pastebėti valgymo kaip naikinimo suvokimą, tai, matyt, neatsiejama nuo savęs kaip mechanizmo, kaip mašinos traktuotės. Paradoksalu, kad toks suvokimas pastebėtinai ir žaliųjų propaguojamų ekogyvėsenų motyvacijose. Degutytės sąmonei būdingas valgymo kaip suartėji-

13 G. Šmitienės ir Ž. J. Raškevičiūtės pokalbis su Degutytės pussesere L. Žukauskiene, 2009.IX.2.

14 „Trys žemės ženklai“ – taip Degutytė yra pavadinusi eilėraščių ciklą apie asiūklį, plukę ir tulpę (Degutytė 1988 II: 35–36).

mo, susijungimo jautimas. Silpnos sveikatos kūnas junta palaikantį poveikį, priima maistą kaip jį sustiprinančią dalį.

Augalų rinkimas, jų ruošimas ir valgymas yra vienas žmogaus ir žemės komunikacijos, jų bendros apykaitos veiksmų. Aštuntas ir devintas praėjusio amžiaus dešimtmečiai dar nebuvo žaliavalių ir kitų panašių madų laikas. Šiandien stebina to laikotarpio požiūrį atspindintis Degutytytės absoliutus pasitikėjimas vaistinėje išgyjamais vitaminais ir konservuotais produktais kaip visaverčiu mikroelementų ir vitaminų šaltiniu. Jos *žemės valgymo*, kaip ir apskritai grįžimo prie žemės, nepalaikė bendros to laiko tendencijos. Šis veiksmas buvo grįstas sava patirtimi, juntamu po-traukiu ir atpažinimu – man tai tinka.

Iš laiškų kilusią metaforinę *žemės valgymo* sąvoką sustiprina prieš penkerius metus paskelbtas Enrique's Salmóno tyrimas „Kraštovaizdžio valgymas“ (*Eating the Landscape*). E. Salmónas, remdamasis savosios tarahumarų (*rarámuri*) genties patirtimi bei kitų Amerikos ir Meksikos prigimtinių kultūrų pažinimu, atskleidžia skirtingas galimybes patirti kraštovaizdį (per dainas, šokius, kalbą), bet labiausiai susitelkia į kraštovaizdžio ir valgomo maisto sąryšį. Atskleidžia vietos maisto valgymą kaip pirminį santykio su kraštovaizdžiu būdą, taip pat kaip galimybę grįžti į kraštovaizdį ir į tradiciją. Valgydamas aplinkoje randamą maistą esi su ja išvien (Salmón 2012).

Lietuviško kraštovaizdžio valgymo galimybė akivaizdžiausiai atsiskleidžia Kauno marių regioninio parko gamtininko Giedriaus Vaivilavičiaus ekskursijose, laikytinose savitu kultūros reiškiniu¹⁵. Mišku ar lauku vedamiems iškylos dalyviams kas keletą žingsnių siūloma paragauti vieno ar kito augalo, kartu papasakojama ir tai, ką iš jo būtų galima pasigaminti. Tai yra tam tikras vietos išmanymas ir kartu tam tikras aplinkos jautimo ir suvokimo būdas ją ragaujant. Čia tinka prisiminti uogavimą, vaistažolių rinkimą ar grybavimą, kurie lygiai taip savaime mus išveda į kraštovaizdį ir žemę. Žolių, uogų ar grybų valgymu pasirodo žemės nebijojimas, pasitikėjimas ja, jos *palaikymo* nuojauta¹⁶.

.....
15 G. Vaivilavičiaus ekskursijų pagrindu parengtos šios publikacijos: Tomas Selickas. *Miške sutinkami augalai: kuriuos skinti, o ką geriau iš tolo apeiti?*, 2015 m. liepos 10 d., prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/grynas/gyvenimas/miske-sutinkami-augalai-kuriuos-skinti-o-ka-geriau-istolo-apeiti.d?id=68452992>; Kristina Simonaitytė. *Ką žiemą galite rasti miške, kai nėra nei grybų, nei uogų*, 2013 m. gruodžio 29 d., prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/grynas/gamta/ka-ziema-galite-rasti-miske-kai-nera-nei-grybu-nei-uogu.d?id=63621044>; Barbora Giedraitytė. *Natūralus gamtos daržas be sėjos ir laistymo: kiaulpienės, dilgėlės, varnalėšos, balandos*, 2013 m. balandžio 14 d., prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/grynas/gyvenimas/naturalus-gamtos-darzas-be-sejos-ir-laistymo-kiaulpienes-dilgeles-varnalesos-balandos.d?id=61138653>.

16 Visiškai priešpriešai tam, kas straipsnyje rašoma, yra Jurgis Mačiūnas, pirmiausia žinomas dėl *Fluxus* judėjimo. Kaip prisimena Jonas Mekas, J. Mačiūnas niekada nevalgęs tikro maisto. Ne tik šviežiai pamelžto pieno, bet ir pieno iš pakelio. Jis nesuprato, kam šviežiai spaudžiamos sultys. Seniai žemę pamiršusio ar niekada jos nepažinusio maisto valgymas J. Mačiūno gyvenimo performanse simboliškai reprezentuoja jo priklausymą egzode užaugusiai bežemių generacijai.

Bronė Jacevičiūtė-Jėčiūtė. Mazgeliškių eskizas

VAIKŠČIOJIMAS APLINK

Nors galima gana nuodugniai aprašyti Mazgeliškių patirtį, bet sunku kalbėti apie pačią santykio su vieta pradžią. Neišleistina iš akių tai, kad Degutytė atsidūrė sodyboje, žemdirbiškos kultūros suformuotoje erdvėje, numatančioje tam tikras buvimo, veikimo, patirties galimybes. Pasilikusi viena, niekur neketindama išvykti

nei ryt, nei poryt, Degutytė įsibūna į esamas sąlygas, sakytum *atsiduria ant žemės*. Kaimo namai, nesutelkdami viso gyvenimo po vienu stogu, yra žemės paviršiaus pratęsimai. Vanduo šulinyje, malkos malkinėje ir t. t. Net jei Degutytei ir atnešdavo vandens, vis tiek likdavo daugybė reikalų, vedančių į kiemą. Tokiuose namuose gyvenant nuolat būnama ant žemės, o ir pats gyvenamasis namas yra vos pakeltas nuo žemės paviršiaus, žingsnio nuo jo teskiriamas.

Žemė, kaip rašo Alphonsas Lingis, nėra tik paviršius, kuriuo vaikščiojame, ar plokštuma, ant kurios stovime. Juntame *žemės palaikymą*, jaučiame ištiesą „neribotai į gelmę besiplečiančio palaikymo telkinį“. Tada, kai esame pavargę, kai svaigsta galva, kūnas pirmiausia jo ieško, į jį kreipiasi (Lingis 1998: 14, 133). Nėra abejonės, kad žemė palaiko visus, nes gyventi, vėl grįžtant prie A. Lingio, – tai „džiaugtis žemės palaikymu“ (ten pat: 17). Tačiau stovint tiesiai ant žemės, su kuo susiduriame Degutytės laiškuose, palaikymas yra niekieno netarpininkaujamas ir nenutolinamas. Žemė veikia ne kaip išorinės aplinkos sudedamoji dalis, bet „veikia kaip kūno paties egzistavimo sritis“ (Ingold 2010: 116). Intensyvesnis atviresnis santykis keičia kūno galimybes.

Jei peržiūrėtume Degutės laiškuose išlikusias jos Mazgeliškių dienas, pastebėtume, kad nuo gyvenimo Vilniuje jos skiriasi nuosekliu vaikščiojimu – pora valandų rytą, pora vakare, jau nekalbant, kad visa diena ant žemės:

Iš ryto klepsiu kaliošais aplinkui bent 1–2 val. <...> priešpiet parašiau lapelį (šiandien trečias), pietauju, mezgu, miegu ir vėl vaikštinėju briedžių takais (1972.V.31, MLLM 49832).

Buvimui Mazgeliškiuose jau einant į pabaigą, Degutytė aiškina, kodėl nenorinti važiuoti į Vilnių:

Kai pagalvoju apie Vilnių – plaukai piestu stoja. Čia visą dieną ore, sode, o ten vėl uždaryta kaip kalėjime, nėr jėgų niekur eiti. Čia gali ir su naktiniais marškiniiais slampinėti po sodą (1982.IX.16, MLLM 54451).

Degutytės vaikščiojimo specifiką ypač taikliai įvardija Jacevičiūtė–Jėčiūtė. Klausinėjama V. Daujotytės apie Degutytės gyvenimą Mazgeliškiuose ji pasako: „vis eina ir eina aplink sodą...“ (Daujotytė, Degutytė 1996: 43).

Ėjimas gyvenant sodyboj, nesvarbu, ar vaikščiojama kieme, sode, ar išeinama į laukus, siekiamas miškas, visada sukasi apie centrą. Judama lyg vietoj. Nenuėinama, neišeinama, bet *einama ir einama aplink*, apeinama. Gyvenimas susiglaudžia kieme, išsiplečia iki miško, veikia ratilų principu (plg. Daujotytė 2013a). Degutytės pasakyti žodžiai *klepsiu*, *vaikštinėju*, *slampinėju* – visi jie rodo tą patį vaikščiojimą vietoje. Tokiu vaikščiojimu žymima ir kuriama sava teritorija. Būdu šis vaikščiojimas lyg vietoje aiškiai skiria gyvenimą Mazgeliškiuose nuo mėgto keliavimo po Lietuvą,

lankant bičiulių sodybas ar šiaip gražias vietas. Kada atvykstama, pabūnama ir išvykstama, vaikščiojimas negali išsiskleisti kaip *jutimo ir mąstymo būdas*¹⁷. Suvokimas vaikstant, panašiai kaip ir šokant, pasižymi *besiformuojančiu pasauliu* (angl. *world-in-formation*) – atsiveriančiu, artėjančiu ir kartu tolstančiu (Ingold, Vergunst 2008: 2).

Ėjimas nėra tik apsupties suvokimo galimybė. *Einant aplink*, galvoje einasi daug kitų dalykų – ritminių atskalų, metaforų. Ėjimo ritmas jas suintensyvina ir suteikia galimybę mintims formuotis (plg. Šmitienė 2005: 100–103). Neatsitiktinai cituotame Degutytės dienos įvykių pasakojime, kada, atrodo, didžioji dalis laiko pravaikščiota, užsiminta apie tris priešpiet parašytus eilėraščius, kurių parašymas lyg ir neužėmė atskiro laiko.

Šiandien sparčiai plintantys pėsčiųjų žygiai, bėgimo maratonai liudija juntamą vaikščiojimo poreikį. Nueidamas per dieną šešiasdešimt kilometrų kelis kartus per metus, žmogus sužino tokią savo kūno galimybę, bet ji netampa kūno struktūra. Ir dar negalima kalbėti apie *vaikščiojimo kultūrą* (plg. Daujotytė 2012: 23, 28), kada vaikštinėjimas, klepsėjimas sudaro dieną, formuoja erdvę, kada kojos atsiskleidžia kaip galvojančios¹⁸.

ŽEMĖS IR DANGAUS POJŪTIS

Kūnas ant žemės, rašo T. Ingoldas, visada yra ir *kūnas ore*, nes vaikstant žeme neišvengiamai patiriamas ir oras, arba dangus, antropologas šioje vietoje nedaro skirties (Ingold 2010: 116). V. Daujotytė, manydama, kad prigimtinė kultūra turi pagrindo kartotis pati savaime, kaip apie vieną pirminių pasikartojančių dalykų kalba apie žemės ir dangaus jutimą¹⁹ (Daujotytė 2013b). Atrodo, kad kaip tik jį randame Degutytės Mazgeliškių laiškuose:

Šiaip – *gyvenu karališkai*. Parašiau dar vieną noktiurną vakar. Jai. Ir Tau. Siunčiu. Ir Audriukui parašiau lapelį – irgi siunčiu jam – „Audriui Rapaliui“ – tegu taip ir paskaito!

Bučiuoju

Ačiū, kad manęs neužmiršti. *Jeigu kur gražus pasaulis, tai tik čia.*

Dar kartą bučiuoju –

Tavo Janina

17 Marcelio Mausso esė „Kūno technikos“ (1934), Pierre'o Bourdieu „Praktikos teorijų apybraiža“ (1977), Michelio de Certeau „Kasdienio gyvenimo praktika“ (1980) ir kiti darbai vis labiau atskleidžia ėjimą ne kaip atstumų įveikimo būdą, pernešant save iš vieno taško į kitą, bet kaip mąstymo ir jutimo galimybę. Antropologinių tyrimų lauke tai dar kartą argumentuojama Timo Ingoldo ir Jo Lee Vergunsto sudarytoje knygoje „Vaikščiojimo būdai“ (2008).

18 Pasak architektūros istorikės ir teoretikės Jane Rendell, mąstymas ir žinojimas „vyksta per kojas ne mažiau nei per širdį ir protą“ (Rendell 2006: 190 *pagal* Ingold 2010: 129).

19 Beje, kalbėdamas apie bendriausius žmogaus gyvenimo, o kartu ir antropologinių tyrimų dalykus, žemės ir dangaus jutimą išskiria ir T. Ingoldas (2011: 95–140).

P.S. Tučiams įvedė dujinę plytą. Gal ir mums reiktų, jei numatysim ilgiau kasmet pabūti? Galim patys atvežt.

Toks yra pasaulis, kuris susideda iš dangaus ir žemės. O žmogus – vidury (1972.VI.3, MLLM 49803).

Matome, kaip kupinam reikalų laiškui einant į pabaigą kelis kartus sustojama apibendrinti: *jeigu kur gražus pasaulis, tai tik čia; pasaulis iš dangaus ir žemės*. Sustojama pasakyti, kas svarbiausia, nors tai lyg ir neišplaukia iš ankstesnės kalbos.

Kituose laiškuose gegužės mėnesio žemė, žiūrint į ją iš arti, iš konkretaus buvimo, patiriama kaip žolė, kaip žaluma. Nesulaikoma, plūstanti žolė užpildo tarpą tarp dangaus ir žemės. Žemė ir erdvė šitaip vėlgi susilieja į vientisą darinį:

Ant stalo pasitiesm (savo kambaryje) Mamutės megzta staltiesę, pastatm Bronusio purienų puokštelę, radijuką ir džiaugiamės saule. Iš tiesų džiaugsmas, kad nelyja.

Mūsų kambario klimatas, palyginti su anuo, mažuoju – kaip dangus ir žemė. Ten šalčiau kaip lauke (bent rytą). O čia visai jauku.

Tokia gera ramybė. Čia viską pamiršti. Lieka tik žaluma, erdvė ir paukščiai.

Bučiuoju (1972.V.12, MLLM 49825).

Čia gera ir ramu. Miegu kaip užmušta. Vakar pakūrenau krosnį, idant pataisyčiau drėgną klimatą. Turbūt, ir rytoj pakursiu, nes vis lyja po kelis kart į dieną (ir naktį) – ir sodriai. *Žalumas taip plūsta nuo to lietaus, kad ligi dangaus žolės išaug* (1972.V.31, MLLM 49832).

Žemė Mazgeliškiuose skiriasi nuo dangaus, bet neatsidalija²⁰. Žemė ir dangus kartu užpildo visą patiriamą erdvę ir visą laiką:

Tokia ramybė, tokia palaima – *amžinai niekur neičiau*. O dabar saulė – net akys raibsta. Audrius sako, *gyvenkim čia amžinai*. Visiškai sutinku (1972.V.16, MLLM 49827).

Visais cituotais atvejais greta vientiso žmogaus ir dangaus jutimo pasakoma ir sava būseną: „gyvenu karališkai“; „gera ir ramu. Miegu kaip užmušta“; „Tokia gera ramybė. Čia viską pamiršti“: Sisteminga dangaus ir žemės jutimo bei gerumo būsenos kaimynystė leidžia galvoti apie jų tiesioginį ryšį ir priklausomybę. Ši gera savijauta, galima sakyti, kyla iš žemės, yra jos suradimo pasekmė.

.....
20 Tiesa, viename cituotame laiške (1972.V.12) pasirodo frazeologizmas „kaip dangus ir žemė“. Iš bendro kalbos lobyno Degutyte pasitelkia jį kalbėdama apie buitį – kambarių temperatūros skirtumus. Dangus ir žemė čia suprantami kaip skirtybės. Tačiau kai kalbama iš patirties, dangus ir žemė pasirodo kaip esantys arti vienas kito, kaip susiliejančios.

Tą patį 1972-ųjų pavasarį Degutytė laišku Jacevičiūtei-Jėčiūtei išsiuntė sonetą, pažymėtą penktuoju numeriu, – jį randame tarp „Ištrėmimo sonetų“ (Degutytė 1998 II: 26–29). Sustosime prie kelių jo eilučių ir jų reikšmės šio ciklo kontekste. Biblinė tremtis iš rojaus „Ištrėmimo sonetuose“ perinterpretuojama kaip tremtis iš ramybės. „Iš rojaus, iš ramybės ištrėmti, mes riedam / tolyn. Po ištrėmimo ženklų.“ Ramybė, kuria būnant Mazgeliškiuose džiaugiamasi kone kiekviename laiške, sonetuose yra prarasta.

Mazgeliškiuose rašytas sonetas – vienintelis pavasario eilėraštis šiame rudens vaizdinių cikle; jo metų laikas sutampa su jo rašymo laiku. Jis turi visiems „Ištrėmimo sonetams“ būdingus motyvus – kalbama apie mirtį, pelenų kalną ir mintį kaip virvę ant kaklo. Tačiau šiems motyvams atsiranda atsvara, kurią galima matyti ir kaip viso ciklo persilaužimo tašką:

Virpa vyturiai.

Tartum žemėj nė vienos žaizdos –

Teka saulė. Pienių aukurai.

Niekas nesibaigia. Niekados (1972.V.29, MLLM 49841).

Atsvara kyla iš konkrečios žemės patirties: visa, kas šiose eilutėse pasakyta, gali būti pamatyta iš vienos buvimo padėties. Ir kartu ši atskira patirtis perauga į apibendrinantį pasaulio jutimą. Trumpi sakiniai – „Virpa vyturiai.“, „Teksa saulė.“, „Pienių aukurai.“ – rodo *niekad nesibaigiančių* reiškinių savipakankamumą ir galią. Juntama jų galia palaiko kalbančiąją.

Tai, kas Degutytės pagauta šiame „Ištrėmimo sonete“, randama Kazimieros Kai-riūkštytės-Galaunienės laiške, rašytame iš tikros fizinės tremties. Laiškas rašomas dalijantis autentišku suvokimu, kad, nepaisant patirto skausmo ir matytų baisybių, pasaulis nesibaigia:

[G]yvenimas – tai kaip srauni upės srovė, kuri lygiai greitai, lygiai linksmai veržiasi ir pro gražiausius slėnius, ir pro aukščiausius, klaikiausius skardžius. Ir nėra mūsų žemėje jėgos, kuri ją sustabdytų, kuri priverstų aptilti ir bent trumpai valandėlei susimąstyti nulenkiant galvą prieš žmogiškąjį skausmą... (Šmitienė (par.) 2017b: 199).

Egzistenciniam, ribiniam tremties suvokime nėra raminančios, empatinės paralelės tarp asmens ir gamtos. Jie nepersiima vienas kito būtimi. Yra skirtingų prigimčių. Visiškai taip pat ir sonetuose suvokiama, kad asmuo savo išgyvenimais lyg iškrinta iš pasaulio, kad pasaulis nepasiima jo skausmo, o žmogaus skausmas neneigia pasaulio. Paradoksalu, kad toks atskiros pasaulio suvokimas išveda kalbančiąsias iš akligatvio. Filosofas Tedas Toadvine’as holistinį pasaulio supratimą, būdingą ne

vienai ekologinio mąstymo krypčiai, atskleidžia kaip dar vieną žmogaus dominavimo versiją. Nuosekliai tirdamas gamtos ir aplinkos klausimus, jis parodo, kad tiek holistiškai suvokiant pasaulį, tiek interpretuojant jį kaip objektą – abiem atvejais žmogus numano ir paskiria gamtai jos vietą ir būdą (Toadvine 2003: 142–143). Mazgeliškiuose rašytame Degutytės „Ištrėmimo sonete“ yra aiškus, ryškus pasaulio suvokimas ir kartu jo atskirumas – atskiras veikimas, atskira gyvastis – jo laukiniškumas (angl. *wildness*) ir gyvuliškumas (angl. *bruteness*), kaip sakytų T. Toadvine'as.

Galima manyti, kad šis penktasis ištrėmimo sonetas yra susijęs su Mazgeliškių patirtimis, kad *niekad nesibaigiančio* pasaulio suvokimas kyla iš gyvo laiškuose minimo žemės ir dangaus jutimo. Buvimas ant žemės ir buvimas ore atsiskleidžia kaip galintys duoti egzistencinį pokytį.

Degutytės 1972 metų pavasarį rašytuose laiškuose atsirandantis žemės jautimas, žemės ir ramybės koreliacija ilgainiui pasirodo esanti ištis bendresnė nei prisirišimas prie vienos sodybos. Apie 1983 metus Degutytė persikelia į kitą vietą, įsikuria kur kas paprastesniame savame namelyje. Ir tai jos santykio su vieta nepakeičia, žemė lieka ta pati. O sužinojusi apie parduodamą sodybą Zarasų krašte, savo artimą bičiulę ragina ją pirkti, siūlosi ir pinigais prisidėti. Iš nesuinteresuoto siūlymo matome didžiulę jos juntamą sodybos, pirminės žemdirbiškos kultūros vietos, vertę:

[R]ojaus kampelis ant ežero kranto, aplink miškai su uogom ir grybais. Panoramos – ligi Paryžiaus viskas matyti nuo to kalno. <...>

[Jacevičiūtės–Jėčiūtės pridurta:] Ten ploto yra ir daržiukui, tik noro reikia prasibedžioti (1984.V.27).

Ši sodyba buvo Velikuškių kaime prie Sartų ežero, ištis vaizdingoje vietoje. Bet ar kas buvo apie ją iki Degutytės taip pasakęs: „Panoramos – ligi Paryžiaus viskas matyti nuo to kalno.“ Ką reiškė toks pasakymas Degutytei, savarankiškai ir privačiai išmokusiai prancūzų kalbą, vertusiai Baudelaire'ą ir Verhaereną, turėjusiai pirmąjį, 1812 metų, „Pikybės gėlių“ leidimą? Veikiausiai kalbama apie tai, kad stovint *ten*, ant *to* kalno tau nieko netrūksta, viskas su tavim. Iš Jacevičiūtės–Jėčiūtės pridūrimo matome, kad nuo panoramų neatsiejama galimybė *rojaus kampelyje* žemę daržui *prasibedžioti*.

PABAIGA. DEGUTYTĖS PATIRTIS TRADICIJOS SĄVOKOS KONTEKSTE

Šio straipsnio pavadinimas „Janinos Degutytės žemės patirtis“ išryškina atskiro asmens gyvenimą. Poetės laišakai duoda išskirtinę galimybę matyti jos sąmonės judesius, atliepimus, atsivėrimus ar atsiribojimus.

Apsigyvendama sodyboje – pirminėje žemdirbiškos kultūros vietoje, Degutytė suranda žemę, užmegzdama su ja tiesioginį santykį. Surasdama žemę ir kartu neišvengiamai ir dangų, nes buvimas ant žemės visada yra ir buvimas ore, ji randa gerą savijautą, ramumą ir aiškumą. Žemė jos atpažįstama pirmiausia per savijautą, per savo kūno jautrumą, indukciniu būdu. Kaip tik dėl to šiam grįžimui prie žemės prigimties imlumas yra esminis. Grįžtama ne iš idėjos, bet iš kūno poreikio.

Žemės jautimas išsiplėtoja skirtingais būdais – vaikščiojimu, augalų auginimu, vietos maisto valgymu. Kadangi „vaikščiojimas nėra tai, ką kūnas daro, bet tai, kas jis, t. y. kūnas, yra“, pradėdamas vaikščioti kūnas keičiasi (Ingold, Vergunst 2008: 2). Augalų auginimas, neatskiriamas nuo žemės lietimui, nuo taktilinio panirimo į ją, jaukina žmogų prie vietos, ugdo pasyvų ir lėtą veikimą. Žemės, jos augalų ir kitų duotybių valgymas atskleidžia pirminį pasitikėjimą žeme, jos galimybėmis *palai-kyti*. Degutytės laišakai leidžia aprašyti žemę, kuri šiais būdais duoda jai sveikatos, jėgų, ramumo, kuri ją palaiko. Fizinis jos kūno silpnumas, jo išskirtinis jautrumas aplinkai dar labiau išryškina gyvybiškai svarbų žemės palaikymą.

Šį atskiros patirties aprašymą galima matyti ir bendrame socialiniame-kultūriniame kontekste. Jis sietusi su dviem reiškiniais, pirmasis jų – kolektyvinių sodų bumas, kai daugybė žmonių Lietuvoje septintame aštuntame dešimtmetyje savo noru įsigijo šešių arų žemės sklypus. Iš kokių paskatų kilo ši sovietų valdžios idėja, yra vienas klausimas (žr. Šiupšinskas, Saladžinskaitė, Žadeikytė 2016: 102–105). Šio straipsnio kontekste rūpi tai, kodėl žmonės šių sodų norėjo, juos gana entuziastingai ėmė ir bandė juose dirbti. Būtinybės užsiauginti vaisių ir daržovių nebuvo, nes jų, kitaip nei mėsos produktų, netrūko, vadinasi, tai buvo veikiau pretekstas nei priežastis (ten pat: 105). Veikiausiai žmones traukė ir pati žemė, veikė latentinis noras jos turėti, galėti ant jos būti, ją dirbti. Anaiptol nėra aišku, kiek šis neįsisąmonintas noras buvo patenkintas, nes ribotos paskirties šešių arų sklypas priemiestyje sudarė tik mažą dalį geidžiamai žemdirbystei būtinų sąlygų. Straipsnyje aprašomas atvejis leidžia permąstyti bendrą žemės poreikį ir (ne)patenkinimo istoriją. Kolektyvinių sodų reiškinys, pradėtas tirti miesto architektų, yra įdomus ir antropologiniu požiūriu.

Antrasis socialinis-kultūrinis reiškinys – masinis sodų įsigijimas XX a. paskutiniame dešimtmetyje. Nors veikia skirtingi ekonominiai veiksniai, nesunku atpažinti mikrogrįžimą į žemdirbiškos kultūros centrą, o kartu ir tą patį latentinį norą turėti žemės, galimybę ant jos būti, ją dirbti. Straipsnyje aprašytas atvejis priklausytų šio masinio reiškinio pirmosioms kregždėms, nurodžiusioms adekvatesnį žemės ilgesio išsipildymo modelį.

Ir pats bendriausias šiuo straipsniu keliamas klausimas: ar aprašytą santykį su žeme, o kartu ir socialinį-kultūrinį jo kontekstą galime suvokti kaip atliepantią žemdirbiš-

kai kultūrai, kaip siejantį vietos žmonių bendriją? Ar aprašytą atskirą *žemės suradimą* galima matyti tradicijos kontekste?

Aiškinant tradiciją, pabrėžiamas jos perdavimas iš kartos į kartą. Tai nepaneigiama ypatybė, esanti ir pačioje sąvokos etimologijoje (lot. *traditio* kilęs iš *tradere*, sudaryto iš *trans* ‘per’ ir *dare* ‘duoti’). Tačiau perdavimą galime suprasti arba plačiau – kaip užsimezgantį santykį, arba siauriau – kaip tiesioginį perdavimą.

Tiesioginio perdavimo vaizdinį stiprina materializuotos – sudaiktintos ar susimbolintos – tradicijos suvokimas. Tokiu atveju dėmesys nuo perdavimo veiksmo, kaip tradicijos principo, nežymiai pasislenka prie to, kas perduodama, – prie tradicijos turinio, kuris leidžiasi archyvuojamas ir sisteminamas. Iš jo dingsta tarsi bendri ir nesvarbūs dalykai: veiksmui tinkamos vietos, skiriamas laikas, užsimezgantys santykiai ir kitos gyvenimiškos smulkmenos (plg. Lord 1995: 4). Jurgos Jonutytės knygos „Tradacijos sąvokos kaita“ indėlis į etnologinių tyrimų lauką – tai sugrąžintas dėmesys nuo konkrečių perduodamų turinių prie tradicijos kaip patirties galimybių. Tradicija autorės aiškinama kaip „savita laiko patirtis“, o perdavimas interpretuojamas kaip užsimezgantis santykis – senos giesmės grožis patiriamas suvokiant, kad ji giedama daugybę metų (Jonutytė 2011: 132).

Apsistojusi Mazgeliškiuose, senoje gyvenamoje vietoje, Degutytė junta, kad ji įsiterpia į tai, kas jau yra. Bando derintis, pirmiausia galvoja apie čia gyvenusius žmones, laiške ji rašo: „Vakar Tavo Mamutei [buvusiai namų šeimininkei] padėjau kvietkų. Man atrodo, Ji nepyksta, kad aš čia gaspadinaju...“ (1972.VI.2, MLLM 49804). Buvusiai šeimininkei dedikuotas ir Mazgeliškiuose parašytas noktiurnas:

Po kambarius, priemenėm,
verandoj, pilnoj violetinio alyvų dvelksmo,
vaikšto tavo šešėlis,
šviesus
kaip mėnesienos palytėjimas.

Ką suradai anapus?
Ar balta ramybė
prigludo tau prie rankų
kaip šilta avytė?

(Degutytė 1988 I: 473)

Degutytė tęsia gyvenimą *toje pačioje* vietoje jUSDama tuos, kurie čia pirmiau gyveno. Ji junta ir galvoja konkrečiai ir asmeniškai, klausdama savęs, kaip jie jaučiasi. Ir lygiai taip ji junta aplinką, gal labiausiai jos senus medžius. Eilėraštyje kalbančioji jaučiasi taip, lyg liestų juos buvusiųjų, *čia* gyvenusiųjų žmonių rankomis, ir kartu jų rankas jaučia kaip savas. Sekdama daiktus, jų išsidėstymą ji patenka į jau

išvaikščiotus takus, į sudarytą erdvę, savo kūnu kartodama tai, kas buvo (eil. „Mano kūne – protėviai“; Degutytė 1988 II: 38). Praeitis kalbančiajai nėra objektas, nes ji jaučiasi jos įimta. Ne tik bando prieiti, pažinti, bet kartu ir pati jaučiasi šios vietos atpažįstama. Antai eilėraštyje „Tėviškės klevui“ taip kalbamasi su medžiu:

Lengva man prie tavęs

<...>

Klausiu savęs, katras labiau

Mes vienas kitą pažįstam...

(Ten pat: 41)

Poezija leidžia teigti, kad Degutytės Mazgeliškių, kaip *tinkamos vietos*, patirtyje yra *laiko gelmė*. Poetė nesidomi konkrečiomis buvusio gyvenimo praktikomis ar papročiais, neketina jų kartoti. Tačiau ji jaučia šią vietą kaip gyventą. Jos įsiterpimas į ją atskleidžia kaip pasikartojančio laiko patirtis – *jūs lietėte, dabar aš liečiu, jūs žiūrėjote, dabar aš žiūriu kartu ir jūsų akimis*. Patiria šią vietą kaip susiklosčiusią iki jai čia ateinant. Išgyvena ją ne kaip buvusią „įdomią senovę“, bet kaip savo dabartį (Jonutyte 2011: 132).

Veikiausiai J. Jonutyte aprašyta tradicija kaip laiko patirtis gali veikti ir netematizuotu būdu, bent iš dalies apimdama atvejus, kai nežinai, negalvoji, kad tavo veiksmas yra ir kito, jau buvusio veiksmo kartotė, imiesi jo, nes jis patraukė, pasirodė tinkamas. Kaip tik taip ji gali veikti Degutytei imantis sėti ir sodinti ar norint eiti ir eiti apie sodybą.

Pati bandydama paaiškinti šiame straipsnyje keliamą klausimą, Degutyte yra taip pamąsčiusi: „Kai pirmą kartą atsidūriau kaime, pasijutau lyg sugrįžusi iš tolimos varginančios kelionės. Be galo keistas jausmas, nustebinęs ir mane pačią (aiškinu tėvo genais)“ (Daujotyte, Degutyte 1996: 43). Ji atsigręžia į genetiką, kaip galinčią paaiškinti jos numanomą netiesioginį perdavimą. Humanitariniai mokslai veikiausiai gali rasti savo paaiškinimus, lygiagrečius biologų bandymams. J. Jonutyte mintoje knygoje rašo, kad tradicija reiškiasi ne tiek perduodamuose turiniuose, kiek veikimo motyvuose, paskatose, savumo išgyvenimuose. Ji veikia ne kaip išorinė, bet kaip imanentiška. Tokiu būdu tradicija gali reikštis kaip *trauka*²¹, *leidžianti atpažinti dalykus kaip savus*, tinkamus (plg. Šmitienė 2006: 14).

V. Daujotyte prigimtinėi kultūrai skirtuose darbuose nuolat grįžta prie jos savaimingumo, prie galimybės prasidėti tarsi iš naujo, neperimant. Nekonceptua-

.....
21 Tai, kad vienas ar kitas daiktas patraukia į save dėmesį, kviečia, kad suvokiantysis junta jo trauką, yra fenomenologų aprašyta juslinio suvokimo dalis. Tai reiškia, kad juslinis suvokimas anaip tol nėra neutralus ir indiferentiškas procesas. Tradicijos sąvoka nenorima determinuoti traukos ir nepretenduojama paaiškinti visų jos atvejų. Tačiau siūloma tradiciją apmąstyti juslinio suvokimo metu patiriamos traukos lauke, kaip vieną iš traukos kilmės galimybių.

lizuodama prigimtinės kultūros santykio su tradicija, ji apmąsto jas vieną per kitą, šitaip atnaujindama tradicijos suvokimą. Savaiame galime suvokti, kad vieta yra tinkama gyventi, ir lygiai taip savaiame poetas gali ištarti *motinos žemės* metaforą ne perimdamas iš kalbos, iš poezijos, bet iškeldamas ją naujai, priedamas būseną, kuri leistų ją pasakyti (Daujotytė 2013b). Tradicija suveikia kaip vienijantis laukas. Ne tiek perduodantis ir perimantis asmuo užtikrina ryšį, kiek tai, ką Tetsurō Watsuji vadino *klimatu* – „vėju ir žeme, ir natūralia duotos žemės aplinka“ – oro ypatybėmis, sausumos ir vandenų formomis, augalais ir gyvūnais, žmonių gyvenimo būdais, jų būstų architektūra, maisto pasirinkimais ir drabužiais, socialine aplinka ir net visuomenę palaikančių technologijų visuma. Klimatas, anot T. Watsuji, yra žmogaus ir aplinkos abipusio veikimo tinklas (Watsuji 1961: 1). Greta tradicijos kaip laiko patirties suvokimo permąstytinas ir tradicijos veikimas išvien su vieta, jos gamtiniu, kultūriniu, socialiniu pavidalu, o kartu ir *vietos* galimybe ją perduoti.

Susiduriame ir su bendresniu klausimu: ar jutimiškumas, kūniškumas, gamtiškumas, gyvenimiškumas matytinas kaip tradicijos sudedamoji? Ar vaikščiojimas, augalų auginimas, vietos maisto valgymas nėra per bendri dalykai, kad galėtų būti susieti su tradicija? Nors tokių pirminių veiksmų bendražmogiškas pagrindas yra akivaizdus, jie nuo pat pradžios priklauso konkrečiam reljefui, klimatui, architektūrinei aplinkai, žmonių santykiams. Turėdami bendražmogišką pagrindą jie anaip tol nėra kultūriškai neutralūs. Yra ne vienas būdas kūnei būti kūnu (Merleau-Ponty 1962: 124), vadinasi, ir ne vienas būdas vaikščioti, auginti, valgyti.

Teigiamas atsakymas į tradicijos jutimiškumo klausimą remtųsi prielaida, kad *gyvenamas kūnas* yra kultūros pagrindas. Rašydama apie vaikščiojimą kaip išskirtinį tradicinės kultūros bruožą, keičiantį žmogaus gyvenimą, jo kūrybiškumą ir mąstymą, V. Daujotytė neatsitiktinai prisimena J. Meko ištartį – *basų kojų kultūra*. Jutiminį gyvenimo būdą jis ne tik priskiria kultūrai, bet juo šitą kultūrą įvardydamas suteikia jam pagrindinę poziciją. Tą patį padaro ir jau minėtas E. Salmónas, rašydamas apie kraštovaizdžio valgymą.

„Semeniškių idilėse“ J. Mekas kalba apie seną lietų – „Senas yra lietaus šniokštimas“ (Mekas 1997: 17). Senas, kaip seni gali būti daiktai, papročiai, tikėjimai. Aplinka nėra talpa žmogaus kultūrai plėtotis, ji veikia kaip kultūros registras, jos dėmė ar, pasak T. Watsuji, klimatas. Kultūra yra pripratusi prie lietaus ir pagal jį susidariusi. Todėl senos kultūros lietus turi savo amžių. Žmogaus ilgametis įsibuvimas daro jį seną. Iš *vietos* kylančiu lietaus, vėjo, žemės jutimu veikiausiai galima grįžti į tradiciją kaip *laiko patirtį*. Tradicija tada pasirodo ne tiek tai, ką žmogus kuria ir valdo, kiek tai, kam jis priklauso, ką aptinka savyje, anot V. Daujotytės, kaip jutimus, prisirišimus, kaip džiaugsmą, liūdesį, gailestį.

Ar Degutytės žemės patirtį matysime kaip atliepiančią tradicijai, priklauso nuo tradicijos sąvokos ribų. *Surastos žemės* atvejis yra pretekstas šią sąvoką dar kartą permąstyti plečiant jos reikšmės lauką, iškeliant jos kaip laiko ir vietos patirties, kaip jusliniame suvokime veikiančios traukos galimybes.

LITERATŪRA

- Daujotytė Viktorija 2007. *Sauganti sąmonė: literatūra ir patirtis*: užrašai, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Daujotytė Viktorija 2012. „[Sibuvimas: žvilgsnis, daiktas, žodis]“, *Liaudies kultūra*, Nr. 4, p. 20–28.
- Daujotytė Viktorija 2013a. „Prigimtinės kultūros ratilai“, *Liaudies kultūra*, Nr. 5, p. 1–8.
- Daujotytė Viktorija 2013b. *Tapatybė žemės horizonte*: pranešimas, skaitytas Prigimtinės kultūros seminare „Ar tautybės esu tos pačios kaip žemė?“ Rumšiškėse; pranešimo garso įrašą žr. http://tautosaka.llti.lt/media/filer_public/32/90/32908513-6c94-4c3f-9c4c-46e7a1a84fd2/ltrv_610-02m2ts-web.mp4.
- Daujotytė Viktorija, Degutytė Janina 1996. *Klausimai. Atsakymai*, Vilnius: Regnum fondas.
- Degutytė Janina 1988. *Rinktiniai raštai*, t. I–II, Vilnius: Vaga.
- Gaškienė Regina (par.) 2016. *Tapytoja Bronislava Jacevičiūtė-Jėčiūtė. Tėviškė*: katalogas, Vilnius [i. e. Kupiškis]: [Kupiškio etnografijos muziejus].
- Hallam Elizabeth, Ingold Tim 2014. “Making and Growing: an Introduction”, in: *Making and Growing: Anthropological Studies of Organisms and Artefacts: Anthropological Studies of Creativity and Perception*, ed. by Hallam Elizabeth, Ingold Tim, Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd, p. 1–24.
- Ingold Tim 2000. *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*, London, New York: Routledge.
- Ingold Tim 2010. “Footprints Through the Weather-World: Walking, Breathing, Knowing”, in: Trevor H. J. Marchand (ed.). *Making Knowledge: Explorations of the Indissoluble Relation between Mind, Body and Environment*, [Chichester]: Wiley-Blackwell, [London]: Royal Anthropological Institute, p. 115–132.
- Ingold Tim 2011. *Being Alive: Essays on Movement, Knowledge and Description*, London, New York: Routledge.
- Ingold Tim, Vergunst Jo Lee (ed.) 2008. *Ways of Walking: Ethnography and Practice on Foot*, Aldershot: Ashgate Publishing.
- Jonutytė Jurga 2011. *Tradicijos sąvokos kaita*: monografija, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Lingis Alphonso 1998. *The Imperative*, Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Lord Albert Bates 1995. *The Singer Resumes the Tale*, ed. by Mary Louise Lord, Ithaca, London: Cornell University Press.
- Mekas Jonas 1997. *Semeniškių idilės: reminiscencijos*, Vilnius: Baltos lankos.
- Merleau-Ponty Maurice 1962. *Phenomenology of Perception*, trans. Colin Smith, London: Routledge and Kegan Paul.
- Račkauskas Merkelis 2009. *Užrašai: dvidešimt metų (1885–1905) Žemaitijos užkampy*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Rėklaitytė-Kranauskienė Akvilė 2017. *Marcelijaus Martinaičio poetinė antropologija*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Salmón Enrique 2012. *Eating the Landscape: American Indian Stories of Food, Identity, and Resilience*, Tucson AZ: University of Arizona Press.
- Sverdiolas Arūnas 1996. *Steigtis ir sauga: kultūros filosofijos etudai*, Vilnius: Baltos lankos.

- Šiupšinskas Matas, Saladžinskaitė Indrė, Žadeikytė Rugilė 2016. „Kolektyvinio sodo idėja ir jos materializacija Lietuvoje“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, Nr. 8 (1), p. 102–111.
- Šmitienė Giedrė 2005. „Kalbėjimas girdint“, in: *Sambalsiai*, sudarė Aistė Birgerė, Dalia Čiočytė, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, p. 94–103, 624.
- Šmitienė Giedrė 2006. „Tapatybės išgyvenimas: Julijono Lindės–Dobilo *Blūdo* analizė“, *Literatūra*, Nr. 48 (6), p. 13–28.
- Šmitienė Giedrė 2011. „Takios tradicijos samprata“, *Tautosakos darbai*, t. XLI, p. 15–43.
- Šmitienė Giedrė 2017a. „‘Man visa lengva’: etnologinis sąmonės tyrimas“, *Tautosakos darbai*, t. 53, p. 62–93,
- Šmitienė Giedrė (par.) 2017b. „Linkėjimai čia visomis progomis tie patys – laisvės ir namų: Kazimieros Kairiūkštytės–Galaunienės laišakai iš tremties (1953–1955)“, *Tautosakos darbai*, t. 53, p. 192–207.
- Toadvine Ted 2003. “The Primacy of Desire and Its Ecological Consequences”, in: *Eco-Phenomenology: Back to the Earth Itself*, ed. by Charles S. Brown and Ted Toadvine, New York: State University of New York, p. 139–153.
- Washida Kiyokazu 2009. “The Art of Passivity: Introducing My Books *The Power of Listening* and *Waiting*”, *The Special Issue of the Annals of Ethics: The Japanese Society for Ethics*, p. 93–104.
- Watsuji Tetsurō 1961. *A Climate: A Philosophical Study*, translated by Geoffrey Bownas, Tokyo: Printing Bureau, Japanese Government.
- Žumbakienė Gražina 2016. *Senieji Lietuvos gėlių darželiai: kvapnūs, puošnūs, gydantys*, [Kaunas: Indigo print]: Lietuvos liaudies buities muziejus.

Experience of Earth. The Case of Janina Degutytė

G I E D R Ė Š M I T I E N Ė

S u m m a r y

The article presents a description of the peculiar experience of earth based on letters written by poet Janina Degutytė in 1972–1989. The city-born poet happens to find herself at a homestead, the original center of agriculture, and recognizes this place as an especially suitable one for her to live – she feels comfortable and peaceful there. Besides, her sick and physically fragile body confirms suitability of this place, feeling revived even in medical terms.

Life in the countryside means both living on the ground and in the air. The article describes the integral feeling of earth and sky. The earth is experienced in several ways: by walking on it, by planting and growing, and by eating food received from it. All these ways shape and reshape the human body, senses and knowledge. All these ways also reveal *support of the ground*, and depict subjective trust in it.

This closely surveyed case of the ground’s attraction experienced by Degutytė leads to another view of the boom in *collective gardening* of the 1960s and 1970s in the Soviet Lithuania. As well as mass purchasing of summerhouses in the countryside several decades later, the collective gardening could have been supported by the latent longing for the ground and farming activities. The author of the article examines such spontaneous experience of the ground as continuation of the agricultural tradition.

The concept of tradition is reviewed in several aspects. The author raises a question whether or not direct inheritance is the only way of continuing the tradition. It is supposed that tradition, at least partly, survives in the environment and can manifest itself as an attraction of suitable places and activities. Stepping back from the concept of tradition represented by collections of things, the author of the article proposes the concept of lived tradition based on corporal perception and sensual experience.